

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(19)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Кривобороденко Г. П., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Поляков О. М., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, проф., Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Джинчарадзе Н. Г., д-р філос. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Охременко О. Р., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. — ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. — Вип. 3(19). — 244 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-923-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник "Наукові праці МАУП" зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України "Наукові праці МАУП" визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 978-966-608-981-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Ус М. И. Современные подходы к процессам управления	70
Дікарев О. І. Інвестування паливно-енергетичного комплексу: світовий досвід для України	5	Булавін П. Г. Загальна характеристика формування цілей державного управління у зовнішньоекономічних відносинах	76
Мойсеєнко І. П. Індикативний метод оцінювання інтелектуального потенціалу	11	Колосінський Є. Ю., Масалжовська Л. Вплив економічної глобалізації на діяльність суб'єктів господарювання	80
Чернуха Н. М., Чернуха Г. О. Інтеграція у сучасному освітньому просторі	15	Аль-Тмейзі А. Ю. Авіаційний комплекс України та його вплив на якість транспортних послуг	88
Рибак О. М., Білоус А. О. Досвід реформування вищої освіти у країнах Центральної та Східної Європи і його значення для України	19	Лугова Г. В. Санітарно-епідеміологічний моніторинг як інструмент управління профілактикою кишкових інфекцій серед військовослужбовців військових частин, що розташовані в басейні Дніпра	92
Мушкин И. М. Развитие дистанционного образования в высшей школе	26	Сафонова А. С. Генезис розвитку процесів фінансової глобалізації світової економіки в контексті інтеграційної взаємодії країн	96
Мироненко В. В., Саєвич І. Г. Інтернет як сучасна технологія навчання	30	Арбузов А. Б. Ризики кредитного портфеля в системі банківських ризиків	102
Мельник П. П. Економіко-екологічна збалансованість у системі захисту рослин	34	Чабаненко В. В. Формування загальноєвропейського ринку праці у процесі європейської економічної інтеграції	111
Топчий С. П. Інтеграційні об'єднання на ринку зерна України: переваги і недоліки	38	Шарапов С. В. Адміністративне управління в системі загального управління підприємством	118
Кулик Р. О. Методологія створення регіональних кластерів та оцінювання їх ефективності	43	Янгалічев Р. Н. Теоретичні основи розподілу і перекладання податків	124
Кузнецов М. С. Сущность коллективного трудового конфликта как объекта государственного управления	50	Мамедов А. Проект трубопровода “Баку–Одесса–Броды”: реалии и перспективы реализации	132
Халамендик В. Д. Професійна підготовка випускників вищих навчальних закладів: проблема управління	57		
Давиденко А. П. Роль держави в підтримці розвитку ринку послуг в Україні	63		

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ПІДТРИМЦІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 3(19), с. 63–69

Розглядаються завдання, цілі й функції державного регулювання в Україні з урахуванням передового міжнародного досвіду.

Державне регулювання — економічна категорія, що визначає техніко-економічну, організаційно-економічну та соціально-економічну сутність і способи активного впливу держави на розвиток економіки взагалі, на підтримання стабільності, пропорційності та динамічності розвитку зокрема. Це “сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного виробництва (в тому числі продуктивних сил та виробничих відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються” [5]. Окрім цього визначення, під державним регулюванням економіки інші автори розуміють “вплив держави на відтворювальні процеси в економіці для досягнення цілей економічної політики”. Можна продовжувати цитування визначень державного регулювання ринкової економіки, сутність яких майже ідентична, відмінності лише у використаних дефініціях, об’єктах і засобах впливу держави на економіку. В цілому можна зробити висновок, що державне регулювання ринкової економіки є складовою механізмом її функціонування, який виражає форми участі держави в економічному житті країни за допомогою методів і важелів впливу на соціально-економічні процеси, що забезпечують ринкову ефективність та справедливість.

Уперше в історії економічної думки необхідність державного регулювання ринкової економіки визнали Дж. М. Кейнс і перші лауреати Нобелівської премії з економіки — голландець Ян Тінберген і норвежець Рагнар Фріш. Я. Тінберген розробив концепцію економічної політики, яка в подальшому стала належати до нормативних дисциплін економічної теорії. На його думку, дер-

жавне регулювання — це система дій уряду, яка повинна включати вибір кінцевої мети політики виходячи з максимізації функцій суспільного добробуту. Теорія економіки добробуту, представниками якої були В. Парето, Л. Роббінс, А. Бергсон, Н. Калдор, А. Пігу, П. Самуельсон та ін., відкинула міфічну роль “невидимої руки” ринку, зосередивши основну увагу на розподілі багатства, на соціальному стані кожної людини. Вчення про державу загального добробуту, що базується на теорії економіки добробуту, передбачає аналіз взаємодії економічного, політичного та соціального аспектів суспільної діяльності й використання державної політики в означених сферах.

Державне регулювання економікою охоплює всі сфери суспільства. Основними сферами державного регулювання ринкової економіки є конкурентне ринкове середовище; економічні цикли; кризи на мікроекономічному рівні; малозабезпечені та соціально незахищені верстви населення.

Вплив держави на розвиток ринку послуг здійснюється безпосередньо через перші три сфери державного регулювання. Захист малозабезпечених верств населення опосередковано впливає на ринок послуг через збільшення платоспроможності населення.

Не може бути створена ефективна ринкова економіка без регулюючої ролі держави. Це стоїть передусім країн, де відбуваються трансформаційні процеси переходу від адміністративно-командної економіки до ринкової, а точніше — до використання елементів ринкового механізму. Досвід останнього десятиліття України засвідчив, що повна відмова від регулювання державою соціально-економічного розвитку, на-

дання стихії ринку повної свободи призвели до глибокої кризи, до стагнації економіки, що супроводжувалось і супроводжується великими соціальними втратами та втечею природних, фінансових і трудових ресурсів за кордон.

Зміст державного регулювання економікою визначається цілями, що стоять перед державними органами, а також засобами та інструментами, що їх має у своєму розпорядженні держава для проведення активної економічної політики. В умовах ринкових відносин державне регулювання включає в себе: інформування учасників ринку про стан економіки і перспективи його розвитку; обґрунтування важливих пунктів економічної політики, яку передбачають проводити державні органи влади в рамках певного етапу розвитку; заходи з розвитку державного сектора економіки як одного з важливих інструментів впливу держави на економічні процеси в країні.

Ринок і державне регулювання — це дві складові, необхідні для стійкого функціонування економіки. Управляти сучасною економікою без них — це, за дотепним висловом П. Самуельсона та В. Нордхауза, все одно, що аплодувати однією рукою. Посилаючись на великого англійського письменника Б. Шоу, К. Макконнелл і С. Брю зазначають, що країна, яка “... витрачає гроші на шампанське, коли вона ще не забезпечила молоком своїх дітей, — це погано керована, нерозумна ... країна” [8]. Світова практика налічує безліч моделей поєднання державних важелів регулювання з ринковим саморегулюванням економіки, залежно від цілей та політико-економічних умов господарювання. До базових засад, що визначають рівень державного втручання в економіку, належать економічний порядок і рівень розвитку ринкової інфраструктури, співвідношення форм власності їх питома вага, цільова спрямованість господарювання та соціальна політика, економічна культура та ментальність, відкритість економіки та її інтегрованість у міжнародну економіку та ін. З урахуванням викладеного можна констатувати наявність американської (ліберальної), німецької (неоліберальної), європейської, шведської, японської моделей господарювання та ін. Окремий блок моделей державного регулювання формують країни з перехідною економікою.

Крах адміністративно-командної моделі економіки був неминучим, оскільки базувався на абсолютизації ідеї соціального егалітаризму. Зараз нашому суспільству загрожує абсолютизація ринкових важелів, протилежної ідеї, яка має місце в економічній теорії як абстрактна модель, що

дає змогу початківцям зрозуміти сутність ринкового механізму. В сучасному суспільстві все набагато складніше, бо окрім ринкових інструментів, активну роль в економіці відіграють держава, інформація, монополізація, транзакційні витрати, інституційні чинники та зміцнення позицій неформальної економіки.

Свого часу радянська економічна наука стала фундатором державного регулювання економікою, при цьому в другій половині XX ст. західна економічна думка зуміла творчо використати ідеї державного регулювання для надання стабільності розвитку своїх економік. А соціальні реформи Маргарет Тетчер наприкінці 80-х років у Великій Британії є прикладом подальшої розробки методів державного регулювання економіки, коли функції держави помітно були модифіковані “за рахунок копіювання державним сектором ринкових підходів” [2]. Йдеться про реформи у сфері охорони здоров’я та середньої освіти, де медичні установи і школи перетворені у самоврядні організації, які конкурують між собою за одержання контрактів. Клієнт, який отримав від держави ваучер на лікувальні чи освітянські послуги, сам має можливість визначати бажану для цього установу, тим самим створюючи між установами конкуренцію. Цим самим у державному секторі медичних та освітянських послуг створюється конкурентне середовище.

У зростанні державних видатків кейнсіанці бачили основний важіль фіскальної політики як з точки зору антициклічної політики, так і в плані створення необхідних умов для забезпечення оптимальних темпів зростання у тривалий перспективі. “Я розраховую на те, — писав Кейнс, — що держава, яка спроможна зважати на граничну ефективність капітальних благ з точки зору тривалих перспектив і на основі загальних соціальних вигод, буде брати на себе все більшу відповідальність за пряму організацію інвестицій”. Дж. М. Кларк недостатність приватних видатків рекомендував компенсувати збільшенням державних видатків. Р. Петтон, характеризуючи призначення політики державних видатків, підкреслює, що “уряд повинен взяти на себе функцію компенсації недоліків приватної економіки шляхом такої власної діяльності, як збільшення свого боргу при витрачаннях та інвестуванні більших засобів, ніж може бути отримано з його поточного доходу”. Державні видатки як один з найпродуктивніших факторів, що збільшують національне багатство, розглядав також Е. Хансен, який стверджував: “У всіх сучасних суспільствах державні

видатки відіграють у вищій мірі важливу роль у створенні національного доходу”.

Якщо проаналізувати динаміку витрат бюджету України на розвиток сфери послуг, що мають важливе економічне і соціальне значення для економіки України (таблиця), то можна зробити наступні висновки.

По-перше, спостерігається загальна тенденція зниження частки видатків держави на розвиток промисловості, енергетики, будівництва (з 10,7 % у 2001 р. до 7,1 % у 2003 р.), що цілком природно для трансформаційної економіки, коли діяльність підприємств переводиться на ринкові засади (самофінансування та конкурентоспроможність).

Динаміка структури витрат бюджету на розвиток сфери послуг, %

Сфера видатків	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Разом	100	100	100
Промисловість, енергетика і будівництво	10,7	9,9	7,1
Сільське господарство, лісове господарство, рибальство і мисливство	1,9	1,5	1,8
Сфера послуг	52,0	47,8	45,8
У тому числі			
Соціально-культурні заходи	42,0	38,6	39,6
• освіта	14,6	13,6	14,7
• охорона здоров'я	11,6	10,9	10,2
• соціальний захист і соціальне забезпечення	13,5	11,9	12,4
• культура і мистецтво	1,2	1,2	1,3
• засоби масової інформації	0,5	0,5	0,4
• фізична культура і спорт	0,4	0,6	0,5
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	5,6	5,8	3,9
Житлово-комунальне господарство	4,5	3,3	2,3
Інші	35,4	40,8	45,3

По-друге, досить несприятливою є ситуація з державним фінансуванням соціальної сфери. Так, частка видатків держави на охорону здоров'я зменшилася з 11,6 % у 2001 р. до 10,2 % у 2003 р., а частка видатків на соціальне страхування і соціальне забезпечення зменшилася відповідно з 13,5 до 12,4 %.

Механізм державного регулювання впливає на розміри державного сектора, на його співвідношення з іншими секторами економіки. Він зумовлює рух кордонів секторів у багатосекторній економіці. Ці механізми, як і інші складові змі-

шаної економіки, не залишаються незмінними, статичними назавжди. Там, де ринок не в змозі забезпечити оптимального розподілу ресурсів, ринкове саморегулювання повинно бути доповнене різними формами державного регулювання, і навпаки, неефективність форм державного регулювання, що базуються на прямому втручанні у процес відтворення та викривляють ефект від дії ринкових механізмів, потребує використання більш гнучких (непрямих) форм державного регулювання.

Вирішальний вплив на кінцевий продукт і зайнятість, на думку кейнсіанців, має сукупний попит. Існуючий в економіці сукупний попит сам по собі не гарантує повного використання ресурсів, у тому числі повної зайнятості. Щоб стимулювати ефективний сукупний попит, Дж. М. Кейнс рекомендував збільшувати урядові видатки, інвестиції і закупівлі товарів.

Найбільш мінливим елементом сукупних видатків, як вважають кейнсіанці, є інвестиційні видатки. Попит на інвестиції залежить від співвідношення між очікуваною нормою чистого прибутку і реальною процентною ставкою. Змінюючи податок на прибуток підприємств, держава впливає на розмір чистого прибутку, а отже, і на інвестиційні рішення підприємств.

Крім безпосередньо підприємницької діяльності, Дж. Кейнс рекомендував державі здійснювати також бюджетне фінансування нерентабельних галузей промисловості, комунального господарства, освіти, медичного обслуговування, виплату допомог. Причому державні видатки він не обмежував масштабами дохідної частини державного бюджету і допускав дефіцитне фінансування. Дж. Кейнс розумів, що це призведе до інфляції, проте вважав, що темпи інфляції регулюватиме держава, оскільки саме вона визначає розміри бюджетного дефіциту і грошової емісії.

Досліджуючи еволюцію поглядів на роль фінансової політики у макроекономічному регулюванні приватного бізнесу, важливо не оминати такий напрям, як інституціоналізм. Він виник у США на початку XX ст. і був представлений Т. Вебленом, Дж. Коммонсом та У. Мітчелом. У подальшому ідеї інституціоналізму розвивались у працях Г. Мінза, А. Берли, У. Ростоу, Р. Арона, Дж. Гелбрейта, Р. Мюрдала та ін. Прихильники цього напрямку інтерпретують економічні процеси за допомогою неекономічних факторів, включаючи соціально-політичний, правовий, психологічний та ін. За своїми економічними поглядами течія інституціоналізму є найближчою

до кейнсіанства, зокрема до посткейнсіанства в Англії. Прихильники цієї теорії вважають, що кейнсіанська політика стимулювання ефективного попиту краще, ніж ринок, здатна вирішувати завдання ефективного використання ресурсів, якщо вона супроводжується заходами з контролю над цінами і доходами. Вагоме місце в концепції інституціоналістів посідає ідея соціального контролю над економікою, центральне місце в якому належить державі, зокрема, з її фінансовим механізмом. Так, на думку Дж. Гелбрейта, необхідно більше покладатися на фінансову, ніж на грошово-кредитну політику, суміщуючи її з підвищенням податків, скороченням бюджетного дефіциту і значним зниженням процентних ставок. Він також стверджує, що необхідно збільшувати урядові видатки у суспільстві, для якого характерне процвітання приватного бізнесу.

Інституціоналісти надають державі також вирішальну роль в організації і стимулюванні науково-технічного прогресу, особливо в розвитку сфери послуг та інших секторів економіки. Саме держава, на їхню думку, повинна взяти на себе турботу про організацію фундаментальних досліджень, розробку і реалізацію наукових досліджень і впровадження їх у виробництво в рамках приватного бізнесу.

Держава — це частина суспільства, яка володіє владою, силою і авторитетом, необхідним для розподілу ресурсів і засобів, що підтримують соціальну систему. Специфіка соціально-економічного і політичного становища в Україні така, що одночасно відбувається становлення державності і реформування економічної системи. Тому відсутність сталих і розвинених інститутів державності уповільнює і деформує процеси приватизації як головного елемента реформування економіки і розподілу власності. Відсутність зрілих державно-політичних інститутів, політичної волі щодо реформування економічної системи, а також низький рівень знань ринкової економіки призвели суспільну систему України до кризи. Національна економічна система України може зруйнуватися, так і не досягнувши свого зрілого стану. Виступаючи з лекцією під час вручення Нобелівської премії, Р. Г. Коуз зазначив: “Значення інституційних факторів в економічній теорії стало зрозумілим під час сучасних подій у країнах Східної Європи. Колишні комуністичні країни прагнуть просунутись по шляху до ринкової економіки, цього самого бажають їх лідери, але без відповідних інститутів ніяка ринкова економіка неможлива. Якщо б ми знали більше про нашу власну еконо-

міку, ми могли б надати їм більшу допомогу” [10]. Наукова обґрунтованість і виваженість в послідовності проведення реформ в Україні полягають у тому, щоб не руйнувати старі інституціональні форми (дається взнаки більшовицький менталітет), а еволюційним шляхом впроваджувати нові форми, які поступово витісняють старі як такі, що вже віджили. У цьому аспекті досить показовим є розвиток малого підприємництва в економіці України.

Необхідно відзначити, що в розвинених країнах найбільше поширене мале підприємництво у сфері послуг. Так, у США малі підприємства у фінансовій сфері складають 60 %, в оптовій торгівлі — 86 % [9, 40–45]. Досвід розвинених країн засвідчує, що до особливостей малого підприємництва у сфері послуг належать:

- високий рівень правової захищеності і надання різного роду допомоги з боку держави, у тому числі фінансової, технічної та інформаційної;
- понижені ставки оподаткування, невисокі норми амортизації, оплата державними органами консультативних послуг, складання бізнес-планів та ін.;
- партнерські відносини між малим і великим бізнесом, венчурне фінансування малого бізнесу, в якому активну роль відіграють благодійні організації, пенсійні фонди, страхові компанії та ін.;
- швидкий оборот капіталу, невелика капіталомісткість, раціональне використання професійної структури трудових ресурсів.

У країнах з перехідною економікою становлення і розвиток малого підприємництва у сфері послуг зумовлено багатьма обставинами економічної історії, стратегії й тактики реформ, рівнем державного регулювання, наявністю фінансових і правових інститутів підтримки малого підприємництва. Переваги малого підприємництва у сфері послуг пов’язані з локалізацією ринкових відносин у невеликих “нішах” економічного простору, де потреби мобільного реагування на зміну попиту та індивідуальний характер обслуговування є особливою рисою малого підприємництва. Невеликі розміри стартового капіталу, доступність технологічних новацій дають змогу скоротити найм робочої сили та обходитися невеликою кількістю сезонних працівників, які частково зайняті на окремих операціях. Ці та інші особливості роблять мале підприємництво сфери послуг більш мобільним та оперативним по відношенню до змін попиту індивідуального споживача. Відомий

український дослідник феномена малого підприємництва З. Варналій стверджує, що “відсутність цілеспрямованої послідовної фінансової підтримки держави та недосконала система оподаткування стали основними негативними факторами на шляху формування ринкового середовища й розвитку малого підприємництва” [3].

Особливої ваги набуває в трансформаційній економіці державне регулювання ринку послуг, що належать до “природної монополії”. Природна монополія — це галузь, де довгострокові середні витрати мінімальні лише тоді, коли одна фірма обслуговує ринок. До природної монополії належать галузі, основою яких є як економія на масштабах виробництва, так і монополія на унікальні ресурси. Означені види монополії мають місце у сфері послуг. Перший вид охоплює такі галузі, як зв'язок, транспорт, комунальні послуги, де поряд з великою капіталоємністю для вступу в галузь існують технологічні перепони, тобто так званий трансмісійний тип виробництва, що не допускає дублювання та розукрупнення. Монополія на унікальні ресурси, або наявність одного-єдиного постачальника послуг (наприклад, одна школа на село, одна поліклініка, коли споживачеві пропонуються характерні лише для них блага і послуги), відгороджує ринок від конкуренції. Антимонопольний комітет України вживає заходів щодо захисту інтересів споживачів житлово-комунальних послуг, запроваджуючи перерахування вартості послуг залежно від їх якості. Після перерахунків споживачам житлово-комунальних послуг було повернено у 2001 р. 50 млн грн, у тому числі в Києві — понад 19 млн грн. Це перший крок на шляху державного регулювання ринку послуг галузі, що належать до галузей природної монополії. Обмеження природної монополії можливе лише завдяки державному регулюванню. Регулювання витрат і ціноутворення на послуги природної монополії є складовою державного регулювання економіки взагалі.

Перехідний характер економіки, відсутність справжньої демократичної системи влади і розвинутого цивільного суспільства зумовлюють ситуацію, за якої сучасна теорія суспільної економіки і суспільного вибору не може бути використана в наших умовах у всіх її аспектах. Однак урахування всіх означених “за” і “проти” державного втручання має стати висхідним при розробленні концептуальних засад економічної політики кожної держави, особливо України.

Особливістю країн перехідної економіки є крайня обмеженість у джерелах фінансування. Це

пов'язано із загальним кризовим станом економіки, спадом виробництва та зниженням доходів на душу населення, що тільки в Україні продовжувалось упродовж останніх десяти років.

Така фінансова обмеженість вимагає зваженого аналізу при перерозподілі витратків. Основна увага при цьому приділяється загальному рівню сукупних витратків і бюджетного балансу, що відповідає макроекономічному підходу; раціональному використанню приватного сектора для надання товарів і послуг (державне фінансування має спрямовуватися передусім на реалізацію програм, пов'язаних з наданням суспільних товарів, забезпеченням зовнішнього ефекту та соціального захисту населення, тобто на виконання державою її функцій); розподілу витратків, що отримуються як в рамках однієї програми, так і у взаємозв'язку з іншими; детальному аналізу поточних витратків і капіталовкладень у конкретну програму або сектор з метою збалансованого розподілу коштів між усіма програмами і секторами.

У зв'язку з цим застосовуються і методи державного регулювання, які базуються на прямому, позаекономічному підпорядкуванні державі тих або інших підприємств, тих чи інших секторів економіки. Це сприяє посиленню “одержавлення” економіки. Методи прямого позаекономічного регулювання дуже різноманітні — від установа прямого контролю над управлінням, підприємством чи галуззю до переходу їх у державну власність. Результатом такого регулювання завжди є розподіл чи перерозподіл ресурсів, факторів виробництва, створеного суспільного продукту. Прикладом сучасного позаекономічного регулювання економіки є проведення урядом США промислової політики, сутність якої полягає у прямому фінансуванні державою галузей і напрямів наукових досліджень, що повинні забезпечити конкурентоспроможність американських товарів на світовому ринку.

На жаль, в Україні неузгодженість у діях органів контролю призводить до того, що суб'єктів малого бізнесу за короткий строк багаторазово перевіряють. У 1999 р. малі підприємства перевірялись у середньому 9,6 рази. Найактивнішими були податкові органи, які перевіряли кожен фірму в середньому 2,8 рази, а тривалість їх перевірок становила в середньому 5,6 дня [7]. Така ситуація зумовлена значною мірою госпрозрахунковими принципами функціонування податкової інспекції, коли 30 % розміру штрафних санкцій і пені йде на утримання податкової адміністрації. Такий стан суперечить принципам оподаткування, які

були запропоновані ще А. Смітом. Окрім цього, розширена система сплати політичної ренти підприємцями за отримання дозволів, зменшення офіційних виплат за користування пільгами. Подібні послуги державних службовців дорого коштують і часто перевищують чверть обігових коштів [4]. Корупція, корисливість бюрократії досягли в наш час неможливого рівня.

При цьому самі підприємці сприяють неплатоспроможності своїх підприємств виходячи з переконання про нестабільність політико-економічної ситуації. Звісно, вивезення коштів на приватні рахунки за кордоном лише посилює нестабільність ситуації. Логічним наслідком неплатоспроможності стає величезна кредиторська та дебіторська заборгованість. На початок 2000 р. кредиторська заборгованість вітчизняних підприємств майже вдвічі перевищувала ВВП країни, а дебіторська — у 1,5 раза.

Застосовуються також форми і методи впливу держави на сферу послуг, які діють не прямо, а опосередковано, через систему економічних важелів — через фінансову, податкову, грошову-кредитну політику та інші інструменти. Економічна теорія так класифікує інструменти, за допомогою яких держава впливає на економіку:

- 1) податки, які скорочують приватні витрати і внаслідок цього створюється можливість державних витрат, а точніше, державного фінансування галузей, чи вжиття заходів щодо соціального захисту населення;
- 2) функціональне використання державних коштів, яке спонукає фірми чи домашні господарства виготовляти відповідні товари і надавати послуги, а також трансфертні виплати, що забезпечують відповідний рівень доходу певному прошарку населення;
- 3) регулювання або контроль, які стимулюють відповідну економічну діяльність або змушують відмовитись від неї.

Уряди розвинених країн упродовж останніх ста років усе більше й більше використовують ці три інструменти. Зазначимо, що ринковий механізм виконував на різних етапах розвитку суспільства неоднакову роль. До середини XIX ст. винятково ринковий механізм забезпечував координацію поведінки суб'єктів ринкової економіки, тобто ринковий механізм забезпечував саморегулювання, самоналаштування національної економіки. В економічній літературі таку ситуацію розглядають як ідеальний стан економіки. П. Самуелсон зазначає: "Там, де конкуренція довершена, або близька до довершеної, це приносить

з собою певний порядок і високу ефективність". Але державне регулювання має певні недоліки, властиві чисто ринковому механізму. Одним із головних недоліків ринкової системи, на думку К. Макконнелла і С. Брю, є рівномірний розподіл ресурсів, доходів, товарів і послуг [8]. В умовах первісного нагромадження капіталу держава мало втручалася в господарське життя, а фірми не могли впливати на основні параметри ринку. У кожній галузі функціонували тисячі дрібних і середніх виробників, взаємозв'язок між якими відбувався через ринок у вигляді конкуренції. Перехід окремого виробника з однієї галузі в іншу або взагалі вихід його з виробничого процесу практично не впливали на національну економіку. За таких умов ринковий механізм регулював розподіл ресурсів, територіальні пропорції, ув'язував між собою вартісні пропорції, окремі фази відтворювального процесу. Економічна могутність фірм була ще недостатньою, щоб впливати на макроекономічні процеси, а економічна роль держави зводилася до функцій "нічного сторожа", тобто охоронця власності.

Держава виступає верховним суб'єктом економічних відносин на підставі навіть того, що вона володіє верховною владою, тому може регламентувати будь-який вид діяльності. Тому сам факт державності є об'єктивною соціально-економічною передумовою державного регулювання економіки на всіх фазах відтворення та всіх секторів економіки.

Наведемо характерні риси малого бізнесу в сфері послуг для розвинених країн:

- висока правова захищеність і надання різноманітних видів допомоги з боку держави, у тому числі фінансової, технічної, інформаційної, проведення політики помірної амортизації, знижених податків на інновації, контрактів на розроблення нової продукції, оплати регіональними органами консультаційних послуг для малого бізнесу (технічні і фінансові оцінки, складення бізнес-планів, збирання інформації про попит і пропозицію науково-технічних послуг для малого бізнесу);
- міцні й партнерські відносини між малим і великим бізнесом (особливо це характерно для Японії, де міжфірмові відносини охоплюють понад половину дрібних підприємств, що працюють відповідно до планів і програм великих головних компаній);
- значну роль відіграє венчурне фінансування малого бізнесу. Джерелами більшої

частини таких вкладів у сферу послуг слугують структури, функціонування яких не оподатковується: благодійні організації, пенсійні фонди, страхові компанії, приватні збереження, кошти із закордонних джерел;

- поширеність контрактних відносин держави і приватних фірм, що характеризуються в західній літературі в якості квазіринків. Малий бізнес в умовах контрактації має низку переваг: гарантований ринок збуту, прискорений процес накопичення, стабільність положення і стійкість конкурентної можливості;
- швидкий оборот капіталу, невисока капіталоемність, раціональне використання і гнучкість професійної структури трудових ресурсів.

При цьому відзначимо, що в різних країнах малий бізнес не завжди має однаково стабільне і захищене положення. В Італії, Голландії, Данії уряд не надає малому бізнесу суттєвої допомоги, замінюючи її гарантіями приватних банків і венчурних компаній або здійснюючи підготовку кадрів в системі освіти, консультування, створюючи сітку бізнес-інкубаторів.

У країнах з транзитивною до ринку економікою становлення і розвиток малого бізнесу в сфері послуг зумовлені багатьма обставинами економічної історії, стратегії і тактики реформ, рівня державного регулювання, наявності фінансових і правових інститутів підтримки малого підприємництва.

Таким чином, при розробленні напрямів економічної політики необхідно враховувати зазначені вище тенденції. Поряд з розвитком ринкових принципів надання послуг населенню держава за допомогою активної фінансової політики повинна коригувати регіональні та міжгалузеві диспропорції розвитку послуг. У зв'язку з цим необхідно

розробити програму найефективнішого використання бюджетних коштів на освіту, охорону здоров'я, науку і інформаційні технології; встановити багатосторонній контроль за використанням коштів на неринкові послуги в бюджетах усіх рівнів; стабілізувати суму витрат на соціально-культурні цілі в розрахунку на душу населення в постійних цінах упродовж усього періоду; ширше застосовувати метод адресної цільової допомоги.

Література

1. Агабабян Э. М. Производство — потребление: перестройка механизма взаимодействия. — М.: Экономика, 1991. — 239 с.
2. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в XX столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). — Л.: Каменяр, 2000. — 303 с.
3. Варналій З. С. Державна фінансова підтримка в сфері малого підприємництва та шляхи її вдосконалення // Фінанси України. — 1996. — № 2. — С. 32–42.
4. Економіка України: десять років реформ / За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — Л.: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001. — 496 с.
5. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Вид. центр "Академія", 2000. — Т. 1. — 864 с.
6. Жильцов Е. Н. Основы формирования хозяйственного механизма в сфере услуг. — М.: Изд-во МГУ, 1991. — 191 с.
7. Крутик А. Б. Малый бизнес в экономической стратегии и политике реформированной России // Известия СПб ГУЭФ. — 1998. — № 2. — С. 72–77.
8. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: В 2 т. — М.: Республика, 1992. — Т. 1. — 685 с.
9. Новицкий А. Г., Попов Р. Ю. Проблемы малого предпринимательства в сфере бытовых услуг. — М., 1994.
10. Яновский А. М. Маркетинг информационной продукции и услуг // НТИ. Сер. 1: Организация и методика информ. работы. — 1996. — № 5. — С. 23–27.

Державне регулювання визначає сутність і способи впливу держави на розвиток національної економіки та охоплює всі сфери життя суспільства. Без державного регулювання, поряд з ринком, неможливе створення ефективної економіки.

Государственное регулирование определяет сущность и способы влияния государства на развитие национальной экономики и охватывает все сферы жизни общества. Без государственного регулирования, наряду с рынком, невозможно создание эффективной экономики.

State regulation determines essence and ways of influence of the state on development of national economy and covers all the sides of a life of a society. Without state regulation, alongside with the market, creation of effective economy is impossible.

Надійшла 20 червня 2008 р.